

**Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С.Сковороди**

ГРЕНЬ Лариса Миколаївна

УДК 371.035.73(78)

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТІВ
ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
СПРЯМОВАНOSTІ НА УСПІШНУ ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник — доктор педагогічних наук, професор,
Романовський Олександр Георгійович,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»,
проректор з науково-дослідної роботи,
завідувач кафедри педагогіки і психології
управління соціальними системами.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Коваленко Олена Едуардівна,
Українська інженерно-педагогічна
академія, (м. Харків), ректор;

кандидат педагогічних наук, професор
Сипченко Валерій Іванович,
Слов'янський державний педагогічний
університет, завідувач кафедри педагогіки.

Захист відбудеться «21» червня 2010 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди за адресою: вул. Артема 29, ауд. 216, м. Харків, 61002.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди за адресою: вул. Блюхера 2, ауд. 214-В, м. Харків, 61168.

Автореферат розісланий «20» травня 2010 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.А.Штефан

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Зміни в політичному, соціальному, культурному й економічному житті країни за умов ринкових відносин висувають нові вимоги до професійної підготовки інженерних кадрів. Забезпечити конкурентоспроможність сучасного виробництва можуть ініціативні, вольові, упевнені в собі спеціалісти. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність удосконалення системи вищої технічної освіти, спрямованої на формування особистості, яка усвідомлює свої можливості, прагне до самоосвіти, самовдосконалення, максимальної самореалізації, досягнення успіху в житті, у тому числі в професійній діяльності.

Аналіз масової практики фахової підготовки майбутніх інженерів у вищих технічних навчальних закладах (ВТНЗ) дає підстави свідчити, що вона насамперед спрямована на формування у студентів професійних знань, умінь і навичок професійної діяльності. Формування ж професійно важливих якостей, переконання студентів у правильності вибору професії, їхньої професійної спрямованості та інтересу, стимулювання в них мотивації професійного самоствердження не віднаходять достатнього висвітлення у професійній підготовці майбутнього інженера. Це негативно впливає на розуміння студентами ВТНЗ системи життєвих цінностей та орієнтирів, зниженні самооцінки, віри в успішне самовизначення й самореалізацію в майбутній професійній діяльності. Так, за даними проведеного нами пілотажного дослідження, тільки 45,4 % із 565 випускників ВТНЗ виявили безперечне бажання працювати за обраною спеціальністю, лише у 20 % зафіксовано достатній рівень мотивації досягнення успіху в майбутній професії. Усе це актуалізує доцільність формування у студентів ВТНЗ спрямованості на успішну професійну діяльність.

Проблема формування спрямованості особистості на майбутню професійну діяльність студентів вищих закладів освіти у психологічній та педагогічній науках віднайшла висвітлення в працях Б. Ананьєва, Т. Гордєєвої, С. Занюка, О. Леонтьєва, Л. Мітіної, Є. Нікіреєва, С. Рубінштейна, М. Тутушкіної та інших.

За останні десятиліття розв'язанню проблеми формування мотивації навчальної діяльності були присвячені дослідження Р. Боркієвської, Н. Бондаренко, В. Бочарникової, І. Зайцевої, Н. Клименко та інших. Дотичними до нашого дослідження є дисертації Л. Сподіна, що присвячене вивченню педагогічних умов формування професійної спрямованості особистості студентів аграрних закладів освіти (Київ, 2001р.), М. Кондратьєвої «Психолого-педагогічні умови розвитку мотивації досягнення у студентів – майбутніх спеціалістів соціальної роботи» (Ставрополь, 2005 р).

У контексті розв'язання зазначеної проблеми актуальності набувають праці вчених, у яких розкриваються питання підвищення ефективності сучасної професійної освіти (С. Архангельський, В. Андрущенко, Н. Бордовська, М. Боришевський, С. Гончаренко, І. Зязюн, Р. Гуревич, В. Євдокимов, О. Коваленко, В. Кремень, Н. Кузьміна, В. Кудін, В. Лозова, О. Попова,

І. Прокопенко, А. Реан, О. Романовський, С. Сисоєва, А. Троцько та інші), професійної підготовки майбутніх інженерів (І. Васильєв, В. Жураковський, С. Даньшева, О. Ігнатюк, О. Коломієць, М. Лазарев, А. Мелеценек, Н. Підбуцька, О. Пономарьов, О. Романовський, А. Слободянюк, Т. Сущенко, Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, М. Фоміна, Є. Чугунова та інші).

Категорії успіху й життєвої успішності людини є предметом дослідження філософії (М. Вебер, В. Джемс, Ф. Ніцше, Ч. Пірс, С. Хук, Ф. Шиллер, Е. Фромм та інші), психології (Ст. Аткинсон, Л. Виготський, С. Гроф, А. Маслоу, Д. Маккелланд, Х. Хекхаузен та інші), соціології (К. Девіс, Е. Дюркгейм, У. Мур, Т. Парсонс, П. Сорокін, У. Уорнер та інші), соціальної роботи (Б. Трейсі, Н. Хілл, В. Ядов та інші). У педагогіці окремі аспекти зазначеної проблеми розглядалися в працях П. Блонського, Дж. Дьюї, А. Макаренка, М. Монтесорі, К. Роджерса, В. Сухомлинського, Р. Штайнера, С. Френе та інших. Проте проблема формування спрямованості на успішну професійну діяльність студентів ВТНЗ спеціально не досліджувалась.

Актуальність і доцільність розв'язання проблеми формування спрямованості майбутніх інженерів на успішну професійну діяльність посилюється низкою виявлених у процесі дослідження суперечностей:

- між декларуванням забезпечення високої якості інженерної освіти і недостатнім рівнем професійної підготовки студентів у сучасних вищих технічних навчальних закладах;
- між потребою в усвідомленому ставленні майбутніх інженерів до своєї майбутньої професійної діяльності та низкою професійною вмотивованістю навчально-пізнавальної діяльності студентів сучасних вищих технічних навчальних закладів;
- між потребою суспільства в успішних, конкурентноздатних спеціалістах та відсутністю теоретично обґрунтованих умов забезпечення процесу формування у майбутніх інженерів спрямованості на успішну професійну діяльність.

Отже, актуальність, недостатня розробленість проблеми та необхідність усунення зазначених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Педагогічні умови формування у студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» за темою: «Розробка методології формування психологічної готовності майбутніх фахівців технічного університету до професійної діяльності» (РК № 0107 У 000600), включеною до координаційного плану досліджень Міністерства освіти і науки України. Тема дисертації затверджена вченою радою факультету інформатики й управління Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (протокол № 5 від 24.11.06), узгоджена в Раді з координації наукових досліджень в галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 7 від 30.09.08).

Мета дослідження: визначити вплив теоретично обґрунтованих й експериментально перевірених педагогічних умов формування в студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність на якість їхньої професійної підготовки.

Відповідно до мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. На підставі аналізу наукової літератури розкрити суть поняття «спрямованість на успішну професійну діяльність», схарактеризувати її зміст, структуру й визначити її місце в системі підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів.

2. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування у студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність

3. Уточнити критерії й показники спрямованості на успішну професійну діяльність та охарактеризувати рівні її сформованості у студентів вищих технічних навчальних закладів.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів.

Предмет дослідження – науково-методичне забезпечення педагогічних умов формування спрямованості особистості студентів вищих технічних навчальних закладів на успішну професійну діяльність.

В основу дослідження покладено **гіпотезу** про те, що процес формування спрямованості на успішну професійну діяльність у студентів вищих технічних навчальних закладів буде ефективним, якщо забезпечити: а) позитивну мотивацію професійної підготовки (ціннісне ставлення до майбутньої професії, професійно-пізнавальний інтерес, мотивація досягнення успіху); б) широке запровадження елементів контекстного навчання, спрямованого на оволодіння знаннями, вироблення професійних умінь, набуття професійного досвіду та професійно-особистісних якостей як основи успішної трансформації навчальної діяльності студентів у професійну діяльність спеціаліста; в) активну участь студентів у професійному самовихованні, спрямованого на самореалізацію особистості майбутнього спеціаліста.

Методологічну основу дослідження становлять теорія наукового пізнання про єдність процесів, взаємовпливів і взаємозалежності явищ об'єктивної дійсності; положення філософії, соціології, психології, педагогіки про особистість, її пріоритетність та особливості розвитку, детермінованість її поведінки зовнішніми та внутрішніми факторами; суттєві положення гуманістичного та особистісно-діяльнісного підходів до професійної підготовки особистості.

Теоретичну основу дослідження становлять праці вчених, у яких розкриваються:

- загальнодидактичні концепції навчання (О. Божович, П. Гальперін, І. Лернер, В. Лозова, П. Підкасистий, М. Скаткін, М. Сметанський та інші);

- особистісно орієнтована парадигма освіти, у якій враховуються інтереси й сенси особистості (В. Євдокимов, І. Зимня, В. Кремень, О. Іонова, О. Пехота, І. Прокопенко, А. Хуторської, І. Якиманська та інші);
- теоретичні й методологічні основи вищої професійної освіти (А. Алексюк, В. Буряк, А. Вербицький, Л. Виготський, В. Гриньова, В.Євдокимов, С. Золотухіна, О. Коваленко, В. Лозова, О. Микитюк, П. Підкасистий, М. Подберезський, О. Попова, І. Прокопенко, О. Романовський, А. Троцько та інші),
- питання гуманістичної психології і педагогіки (В. Андрущенко, Р.Бернс, С. Гончаренко, У. Джеймс, І. Зязюн, В. Кремінь, А. Маслоу, Н. Ничкало, К. Роджерс, В. Франкл, К. Ушинський та інші);
- концепція особистісно орієнтованої педагогіки (Г. Балл, І. Бех, Є. Бондаревська, А. Лопатін, В. Луценко, С. Подмазін, В. Серіков, В. Сластьонін, А. Хуторський, І. Якиманська та інші);
- проблема самосвідомості (Б. Ананьєв, Л. Виготський, І. Кон, О. Леонтєв, А. Петровський, С. Рубінштейн, А. Спіркін, В. Столін та інші);
- формування мотивації досягнення успіху (Б. Аткинсон, Н. Батурич, А. Белкін, С. Занюк, Т. Гордєєва, М. Далгатов, М. Кондратьєва, Мак Келланд, М. Магомед-Емінов, Л. Мітіна, Х. Хекхаузен, А. Орлов, А. Сальков та інші).

Досягненню мети й вирішенню поставлених завдань сприяло запровадження комплексу **методів дослідження**: *теоретичних* – аналіз філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури для порівняння та зіставлення різних поглядів на досліджувану проблему, розгляд теоретичних питань з метою визначення поняттєво-категоріального апарату; *емпіричних* – психолого-педагогічні діагностичні методи (анкетування, тестування, бесіди, опитування), обсерваційних методів (спостереження, самоспостереження, самооцінки) для виявлення рівня сформованості у студентів спрямованості на успішну професійну діяльність; педагогічний експеримент для перевірки гіпотези дослідження; *методів математичної статистики* – кількісний та якісний аналіз даних із використанням методів математичної статистики (статистична обробка результатів дослідження).

Експериментальною базою дослідження був Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ»).

Наукова новизна й теоретична значущість результатів дослідження полягає в тому, що:

- *уперше* науково обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування у студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність (забезпечення позитивної мотивації професійної підготовки (ціннісне ставлення до майбутньої професії, професійно-пізнавальний інтерес, мотивація досягнення); б) широке запровадження елементів контекстного навчання, спрямованого на оволодіння знаннями, вироблення професійних умінь, набуття професійного досвіду та професійно-особистісних якостей як основи успішної трансформації навчальної діяльності студентів у професійну

діяльність спеціаліста; залучення студентів до професійного самовиховання, спрямованого на самореалізацію особистості майбутнього спеціаліста);

- *уточнено* суть поняття «спрямованість на успішну професійну діяльність» студентів як сукупності їхніх стійких мотивів, що обумовлюють внутрішні потреби в активізації власного особистісного професійного становлення і розвитку, спрямованих на досягнення успіху в майбутній професійній діяльності; критерії (мотиваційно-ціннісний, компетентісний, особистісно-рефлексивний) й показники спрямованості на успішну професійну діяльність та охарактеризувати рівні її сформованості у студентів вищих технічних навчальних закладів;

- *подальшого розвитку* набули засоби, форми й методи особистісно орієнтованого підходу в підготовці майбутніх фахівців ВТНЗ (створення ситуацій успіху різного типу, проведення тренінгів щодо мотивації досягнення).

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в тому, що педагогічні умови формування спрямованості особистості студентів на успішну професійну діяльність експериментально перевірені та впроваджені в навчально-виховний процес вищих технічних навчальних закладів.

Результати дослідження було *впроваджено* до навчального процесу Національного технічного університету «ХПІ» (акт впровадження від 15.03.2009 р.), а також філії Харківського інституту економіки ринкових відносин та менеджменту у м. Торезі Донецької області (акт впровадження від 08.04. 2009 р.).

Розробленими та апробованими науково-методичними рекомендаціями щодо формування спрямованості студентів на успішну пізнавальну й професійну діяльність можуть послуговуватися викладачі ВТНЗ під час організації занять зі студентами, у процесі підвищення кваліфікації, а також студенти – у процесі написання курсових і дипломних робіт.

Особистий внесок дисертантки в працях, написаних у співавторстві, полягає у визначенні суті поняття «спрямованість на успішну професійну діяльність» та теоретичному обґрунтуванні педагогічних умов її формування у студентів вищих технічних навчальних закладів.

Обґрунтованість і вірогідність дослідження забезпечена методологічною обґрунтованістю теоретичних положень і висновків, їх відповідністю сучасним тенденціям розвитку педагогічної освіти, аналізом стану досліджуваної проблеми в теорії й педагогічній практиці, запровадженням комплексу методів, адекватних цілям і завданням дослідження, експериментальною перевіркою гіпотези, проведенням кількісним і якісним аналізом отриманих даних, а також перевіркою ефективності впровадження результатів.

Апробація і впровадження результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів дисертації. Основні положення, висновки, рекомендації й результати дослідження доповідалися на кафедрі педагогіки і психології управління соціальними системами НТУ «ХПІ», а також у виступах на міжнародних, усеукраїнських і регіональних науково-практичних

конференціях: Усеукраїнська науково-практична конференція «Концептуальні засади духовного розвитку особистості в ХХІ столітті» (Київ, 14 квітня 2006 р.); XII Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 10-11 травня 2006 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток творчої особистості студента як суб'єкта педагогічної взаємодії» (Донецьк, 26-29 вересня 2006 р.); Усеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні освітні технології у професійній підготовці майбутніх фахівців» (Львів, 22-23 листопада 2007 р.); Міжнародна науково-практична конференція. «Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я» (Харків, 18–19 травня 2008 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертації викладені у 19 публікаціях, із них 9 статей у провідних наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, у тому числі 7 одноосібних, 4 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, 1 – методичні рекомендації.

Структура і обсяг дисертації зумовлені логікою наукового пошуку. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел на сторінках (293 найменування, із них 18 іноземною мовою), 7 додатків (на 34 сторінках), 8 таблиць, 4 рисунків. Загальний обсяг роботи 223 сторінки, із них основного тексту 165 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, розкрито ступінь її розробленості, визначено мету, об'єкт, предмет, завдання, гіпотезу, методологічні та теоретичні засади дослідження; висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів наукового пошуку, доведено вірогідність й обґрунтованість отриманих результатів, подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні питання формування у студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність»** на підставі аналізу психолого-педагогічної літератури розглянуто суть і структуру спрямованості особистості на успішну професійну діяльність; обґрунтовано педагогічні умови її формування у студентів вищих технічних навчальних закладів.

Якісна підготовка майбутніх інженерів, які в подальшому зможуть забезпечити їхню успішність у професійній діяльності, вимагає створення умов для розкриття й розвитку потенціалу студентів у навчально-виховному процесі, тобто їхніх внутрішніх сил і здібностей, що сприяють безперервному розвитку й самореалізації, досягненню успіху в навчанні. Такий підхід пов'язаний із іменами Ш. Бюлера, А. Маслоу, Е. Фромма.

Успішність оволодіння людиною професією визначає її *професійна спрямованість*, яку в дисертації визначено як інтегральне утворення особистості, що складається з різноманітних за змістом прагнень, потреб, мотивів, інтересів, установок, цілей, які відображаються в її діях і професійній діяльності й дають можливість суб'єкту повноцінно самореалізуватись у професійній галузі й водночас приносити користь суспільству.

У контексті нашого дослідження з'ясовано суть понять «життєва успішність», «успіх».

Аналіз літературних джерел (О. Бодальов, Н. Батурич, Р. Бернс, М. Вебер, У. Джеймс, С. Занюк, Н. Коваленко, А. Маслоу, К. Роджерс, Н. Янтьюшева та інші) дає підстави свідчити, що *життєва успішність* людини передбачає такий розвиток сил і здібностей, за допомогою яких особистість досягає бажаних цілей у своєму житті, організуючи у відповідний спосіб свою енергію й зусилля, а також знання та здібності, результатом чого є її самоствердження й самореалізація. Важливою умовою життєвої успішності особистості є успіх у професійній діяльності.

У тлумачних словниках *успіх* розглядається як позитивний результат будь-якої справи, досягнення в будь-чому, а успішний – той, хто дає позитивні результати, досягає успіху. У науковій літературі успіх розглядається в різних аспектах: соціальному – як оптимальне співвідношення між очікуваннями оточення особистості й результатами її діяльності; психологічному – як переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прагнула у своїй діяльності збігся з її очікуваннями, сподіваннями (із рівнем домагань), або перевищив їх; педагогічному – як цілеспрямований, спеціально організований комплекс умов, що сприяють досягати значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому.

Із огляду на вищезазначене, *спрямованість на успішну професійну діяльність студентів* розглядаємо як сукупність їхніх стійких мотивів, що обумовлюють внутрішні потреби в активізації власного особистісного професійного становлення й розвитку, спрямованих на досягнення успіху в майбутній професійній діяльності.

Визначаючи спрямованість студентів ВТНЗ на успішну професійну діяльність як особливу цілісність, ми виокремили такі її компоненти: *мотиваційно-ціннісний* (професійний інтерес, ціннісно-сенсове ставлення до майбутньої професійної діяльності, мотивація досягнення); *діяльнісно-поведінковий* (активна участь у всіх видах професійної підготовки; дії, спрямовані на професійне становлення та професійне самовиховання); *особистісно-рефлексивний* (особистісні якості, необхідні для досягнення успіху в професійній підготовці: воля, наполегливість, активність, самостійність, ініціативність, мобільність тощо; рефлексивні вміння). Доведено, що загальний рівень розвитку спрямованості студентів на успішну професійну діяльність залежить від рівня сформованості кожного з цих компонентів.

Формування спрямованості на успішну професійну діяльність пов'язане з розкриттям потенціалу людини у процесі її професійного розвитку

й саморозвитку. Цей процес вимагає від індивіда продуктивної активності, що виражається у постійному коректуванні своїх дій, поведінки, вчинків, що, у свою чергу, викликає необхідність самосвідомості і самооцінки, самоконтролю й відповідальності. З'ясовано, що спрямованість на успішну професійну діяльність детермінується особливостями організації навчально-пізнавальної діяльності й характеризується логікою обернення несталих, нестійких спонукань студента за умов стимулювання у стійку потребо-мотиваційну сферу, наповнену особистісним сенсом й орієнтовану на успішну пізнавальну та професійну діяльність.

Як доведено багатьма вченими (Л. Божович, Л. Виготський, О. Леонтьєв, А. Маркова, К. Платонов, С. Рубінштейн, Л. Якобсон та інші), поведінку й діяльність людини значною мірою зумовлює її *мотивація* як система взаємопов'язаних між собою мотивів, потреб, цілей, інтересів тощо. Мотиваційна сфера особистості також тісно пов'язана з іншими спонукальними факторами (її цінностями, установками, ідеалами, переконаннями), через цілеспрямовані зміни в цій сфері можна ефективно впливати на формування професійної спрямованості студентів.

Водночас результати досліджень учених (Б. Аткинсон, С. Занюк, Т. Гордєєва, М. Далгатов, М. Кондратьєва, Мак Келланд, Л. Мітіна, А. Орлов, А. Сальков, Х. Хекхаузен та інші) дають підстави свідчити, що важливим і відносно незалежним різновидом мотивації професійної підготовки студентів, що пояснює поведінку людини, спрямовану на саморозвиток й самовдосконалення та значною мірою визначає її спрямованість на успішну професійну діяльність, є мотивація досягнення.

У дисертації з'ясовано, що формуванню у студентів спрямованості на успішну професійну діяльність ефективно сприяє *контекстне навчання*, що найбільшою мірою, порівняно з іншими видами професійного навчання, забезпечує трансформацію навчальної діяльності студента в професійну діяльність спеціаліста. Це пояснюємо тим, що в основу контекстного навчання покладено: 1) розуміння змістовоутворювального впливу предметного й соціального контекстів майбутньої професійної діяльності студента на процес і результат його навчальної діяльності; 2) теоретичне узагальнення різноманітного досвіду активних методів навчання; 3) діяльнісна теорія навчання й розвитку (А. Вербицький). Контекстне навчання передбачає реалізацію динамічної моделі професійного становлення студентів від власне навчальної діяльності (лекції, семінарсько-практичні заняття тощо) через квазіпрофесійну (ігрові методи, тренінги тощо) і навчально-професійну (науково-дослідна робота студентів, виробнича практика тощо) до власне професійної діяльності.

Важливу роль у формуванні спрямованості на успішну професійну діяльність відіграє також *професійне самовиховання*, оскільки воно зумовлює випереджувальне віддзеркалення у свідомості людини тих дій і вчинків, які вона збирається зробити у процесі соціалізації та професійного становлення, визначення тих рис і якостей, які вона припускає виробити в собі

для здійснення професійної діяльності. Якщо подібна «уявна програма» формується, вона спонукає особистість до практичних дій щодо її реалізації, створює стимули для виявлення вольових зусиль. Професійне самовиховання вимагає активного усвідомлення особистістю свого «Я», відносин із навколишнім світом, життєвого досвіду, самого процесу роботи над собою; управління собою, своєю поведінкою, внутрішнім станом. Для самовиховання характерні планування й організація своєї діяльності, контроль та оцінювання перебігу роботи й результатів, а за необхідності стимулювання або корекція своєї поведінки.

Одним із найважливіших завдань професійного самовиховання в контексті нашого дослідження є розвиток професійної самосвідомості, яку розглядаємо як усвідомлення особистістю специфічних вимог обраної професії, адекватне співвідношення себе з конкретними професійними вимогами, наповнення майбутньої професійної діяльності особистісним сенсом, що робить її значущою й необхідною для досягнення успіху в житті.

Із огляду на вищезазначені положення, дійшли висновку, що формування спрямованості студентів на успішну професійну діяльність вимагає створення відповідних педагогічних умов, а саме: а) забезпечення позитивної мотивації професійної підготовки (ціннісне ставлення до майбутньої професії, професійно-пізнавальний інтерес, мотивація досягнення); б) широке запровадження елементів контекстного навчання, спрямованого на оволодіння знаннями, вироблення професійних умінь, набуття професійного досвіду та професійно-особистісних якостей як основи успішної трансформації навчальної діяльності студентів у професійну діяльність спеціаліста; в) залучення студентів до професійного самовиховання, спрямованого на самореалізацію особистості майбутнього спеціаліста.

Як доведено сучасними вченими (І. Бех, Є. Бондаревська, В. Серіков, А. Хуторський, І. Якиманська та інші), одним з найбільш плідних підходів до організації навчально-виховного процесу як у середній, так і вищій школі є особистісно орієнтований підхід, який передбачає культивування особистісного досвіду суб'єктів навчання, забезпечення умов для їхнього розвитку та саморозвитку, особистісне цілеутворення, вибір індивідуальної освітньої траєкторії самореалізації в навчально-пізнавальній та інших видах діяльності; принципи варіативності та суб'єктності, тому для вирішення завдань нашого дослідження цей концептуальний підхід був обраний як провідний.

У другому розділі **«Експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов формування у студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність»** розкрито загальні питання організації та проведення педагогічного експерименту щодо перевірки ефективності науково обґрунтованих педагогічних умов формування у студентів ВТНЗ спрямованості на успішну професійну діяльність, проаналізовано його результати.

Для перевірки гіпотези дослідження було проведено педагогічний експеримент, у якому взяли участь студенти факультету

електромашинобудування Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» загальною кількістю 240 осіб, із яких було створено експериментальну групу Е (120 осіб), що працювала за експериментальною програмою та контрольну групу К (120 осіб), професійна підготовка в якій здійснювалася традиційно.

Головною метою *констатувального етапу експерименту* було з'ясування вихідного рівня сформованості у студентів спрямованості на успішну професійну діяльність. Це вимагало уточнення відповідних критеріїв і показників, серед яких виокремили: 1) мотиваційно-ціннісний (ціннісне ставлення до професійної діяльності, характер виявлення професійно-пізнавального інтересу, мотивація досягнення); 2) компетентнісний (навчальні досягнення студентів: обсяг, повнота, вичерпність, системність професійних знань і вмінь; досвід їх реалізації в професійній діяльності); 3) особистісно-рефлексивний (вияв особистісно-професійних якостей: воля, наполегливість, активність, самостійність, ініціативність, комунікативність тощо, сформованість рефлексивних умінь, адекватність самооцінки).

На *формульовальному етапі експерименту* під час забезпечення всіх визначених умов особливу увагу приділяли створенню ситуацій успіху, надаючи студентам педагогічну підтримку. При цьому спиралися на досвід, накопичений у сучасній педагогічній теорії та практиці (А. Белкін, Т. Дейніченко, О. Черкашин та інші). Це дало можливість організувати доцільну педагогічну підтримку різних видів (заміщення, заклик до наслідування, співпраця, ініціювання, випередження) на всіх етапах професійної підготовки в різних формах (індивідуальній, фронтальній і груповій) різноманітного характеру (превентивний, оперативний, безпосередній, опосередкований). Одним із варіантів реалізації надання педагогічної підтримки стала низка педагогічних заходів у процесі, покликаних адаптувати навчальний процес до можливостей і потреб кожного студента.

Реалізація *першої з визначених умов*, тобто формування позитивної мотивації студентів вимагала забезпечення ціннісного ставлення студентів до обраної професії, надбання ними особистісного сенсу майбутньої інженерної діяльності, усвідомлення значущості спрямованості на професійний успіх.

Із цією метою викладачі під час читання курсу «Вступ до фаху» (1 курс) та спецкурсу «Самореалізація і шляхи самоактуалізації особистості» (2 курс) чітко формулювали цілі професійної підготовки, акцентували увагу на значущості професії інженера для прогресивного розвитку суспільства, визначали методи й засоби досягнення мети професійної підготовки, аналізували труднощі та способи їх подолання; надавали знання стратегії й тактики постановки цілей професійного самовиховання та їх досягнення, а також роз'яснювали важливість професійної рефлексії й самоконтролю. Студентів під час занять переконували, що їхній особистісно-професійний розвиток безпосередньо залежить від тих сенсів і цінностей, які вони віднаходять у професійній діяльності. Для цього організовували проблемні бесіди, бесіди-роздуми, міні-дискусії («Я вважаю, що...», «Імідж сучасного

інженера», «Що нового я можу привнести в свою професію», «Роздуми про себе в своїй професії» тощо).

Важливе місце на заняттях приділялося проведенню тренінгів (тренінг міжособистісного спілкування, тренінг мотивації досягнення успіху, імідж-тренінг), під час яких орієнтували студентів на формування умінь і навичок, особистісного досвіду при здійсненні професійної діяльності, а також на корекцію й розвиток мотиваційних, поведінкових установок. Завдання тренінгів полягало у формуванні позитивної оцінки свого «Я», направленої уяви, упевненості в собі, управління своїми думками й відчуттями. Притому викладачі звертали спеціальну увагу на позитивність спілкування зі студентами, а також на оптимістичність навчання, зміцнення віри в себе, свої можливості, що створювало особливу довірливу атмосферу, підвищувало активність учасників. Під час експерименту викладачі постійно прагнули до актуалізації у студентів мотивів досягнення: підтримували прагнення досягти високих результатів у діяльності, створюючи ситуації успіху, виставляючи авансовані оцінки, добираючи індивідуальні завдання тощо.

Для формування позитивної мотивації професійної підготовки студентів ВТНЗ запровадили форми роботи, що передбачають безпосереднє ознайомлення з реальним виробництвом, особливостями професійної діяльності сучасного інженера (екскурсії на завод «Турбоатом», імені Малишева, Харківський турбінний завод; бесіди «Історія нашого ВНЗ», «Мій ВНЗ – найкращий»; зустрічі з випускниками, які досягли успіхів у професії).

Усе це сприяло формуванню позитивної мотивації професійного становлення, у тому числі мотивації досягнення.

Для забезпечення *другої з визначених умов* формування спрямованості на успішну професійну діяльність було вжито низку заходів у межах викладання як загальних і психолого-педагогічних, так і фахових дисциплін, зокрема під час розгляду таких тем: «Філософія досягнення успіху», «Філософія глобальних проблем сучасності» (курс «Філософія»), «Конфлікти та їх розв'язання в колективі» (курс «Конфліктологія»), «Етика ділового спілкування» (курс «Ділова етика»), «Роль особистісних якостей інженера в його професійній діяльності», «Психологія розвитку конкурентоздатного спеціаліста» (курс «Інженерна психологія»); «Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього інженера», «Професійне самовиховання» (курс «Педагогіка»), «Менеджмент сучасного виробництва», «Керівництво та лідерство», «Мотивація персоналу як фактор підвищення працездатності» (курс «Основи менеджменту»), «Формування стратегії інноваційного розвитку підприємства», «Інтегральна оцінка ефективності діяльності виробничого підприємства», (курс «Економіка підприємства») тощо. Реалізацію зазначеної умови здійснювали на таких рівнях професійної підготовки:

➤ *на рівні навчальної діяльності*: лекції-бесіди, що забезпечували безпосередній контакт з аудиторією, давали можливість привернути увагу студентів до найважливіших питань теми; лекції-дискусії, що передбачали

вільний обмін поглядами з певної проблеми, надавали можливість управляти думками окремих студентів з метою зміни негативних і хибних установок; лекції з розглядом ситуацій успіху, що надавали можливість ознайомити студентів з методами досягнення успіху; семінарські заняття із запровадженням діалогово-дискусійних методів («мозкового штурму», «круглого столу», «аналізу ситуацій»);

➤ *на рівні квазіпрофесійної діяльності*: ділові ігри («Проведення ділових нарад», «Ведення ділових перемовин» з використанням імітаційних комп'ютерних програм; створення, аналізу, розв'язання, моделювання та програвання різноманітних імітаційних ситуацій професійного характеру («Прийняття управлінського рішення», «Стратегія усунення конфліктів»), що давали можливість наблизити навчальний процес до умов професійної діяльності, пережити відчуття задоволення від досягнення успіху при вирішенні завдань професійного характеру; ділова гра «Лідер», спрямована на розвиток професійно вагомих якостей конкурентноздатного майбутнього інженера;

➤ *на рівні навчально-професійної діяльності*: постановка цільових завдань на проходження виробничих практик (аналіз організації та оцінювання стилю діяльності суб'єктів виробництва, самооцінка свого стилю діяльності майбутнього інженера – менеджера машинобудівного виробництва тощо); організація науково-дослідницької діяльності (активне залучення майбутніх інженерів до написання рефератів, до виконання держбюджетних науково-дослідних робіт профільних кафедр; підготовка виступів на науково-практичних конференціях).

Із метою реалізації *третьої умови* студентам було прочитано спецкурс: «Теоретико-методичні основи самовиховання особистості» (12 годин), а також майбутнім інженерам пропонували взяти участь у тренінгових заняттях під час кураторських годин. На заняттях майбутні інженери ознайомлювалися з теоретичними основами самовиховання: перевагами та хибами самовиховної діяльності, її методами (самоінформування, самоаналіз, самоінструктування, самоспостереження, самонаказ, самозвіт). На тренінгових заняттях вони оволодівали методичними прийомами самовиховання (складання плану виховання в собі якостей менеджера, інструктування з метою самовиховання впевненості тощо), що є універсальними й запроваджуються при формуванні всіх професійних якостей, вони є вагомими для успішної професійної діяльності, а також досягнення життєвого успіху. Особливу увагу приділяли звітуванню студентів про результати самовиховання в процесі складання портфоліо, заповнення «Щоденників професійного вдосконалення», публічне презентування результатів, що позитивно вплинуло на формування їхньої адекватної самооцінки.

Метою *контрольного етапу експерименту* був аналіз результатів експериментальної роботи щодо перевірки ефективності педагогічних умов формування спрямованості на успішну професійну діяльність студентів ВТНЗ. Було встановлено, що забезпечення теоретично обґрунтованих умов впливають на якість професійної підготовки студентів: підвищилися рівні навчальних

досягнень студентів, у процесі проведеної роботи зросли коефіцієнти повноти засвоєння професійних знань і умінь, підвищився рівень пізнавальної активності в цілому та її окремих показників (самостійності, ініціативності, відповідальності тощо); підвищився рівень професійного інтересу; збільшилась кількість студентів з адекватною самооцінкою; зменшився рівень хвилювання тощо. Отже, у процесі дослідження встановлено пряму кореляційну залежність між рівнем сформованості спрямованості на успішну професійну діяльність студентів ВТНЗ і якістю їхньої професійної підготовки: з підвищенням рівня сформованості досліджуваної якості зростає рівень сформованості їхньої готовності до професійної діяльності.

У цілому в експериментальній групі спостерігалися значне підвищення мотивації студентів до успіху, зниження мотивації запобігання невдачі, гармонійне існування «Я»-колективного та «Я»-індивідуального.

Вірогідність отриманих результатів підтверджено методами математичної статистики (критерій Стюдента).

Кількісні результати експериментальної роботи подано в таблиці.

Таблиця

Узагальнювальні результати експериментальної роботи (у %)

Критерії, показники (рівні, характер виявлення) спрямованості студентів на успішну професійну діяльність	Групи			
	Е (120 осіб)		К (120 осіб)	
	Констат. етап	Контр. етап	Констат. етап	Контр. етап
1	2	3	4	5
Мотиваційно-ціннісний критерій:				
➤ рівні професійних мотивів:				
▪ високий (усвідомлення соціальної значущості обраної професії, прагнення досягти успіху в професійному становленні);	48,7	69,5	46,8	56,9
▪ середній (недостатньо усвідомлює значущість обраної професії, прагнення досягти успіху в професійному становленні, іноді під впливом ззовні);	40,0	22,5	37,4	28,2
▪ елементарний (не усвідомлює значущості обраної професії, немає прагнення досягти успіху в професійному становленні);	11,3	8	15,8	14,9
➤ характер вияву професійно-пізнавального інтересу до оволодіння професією:				
▪ стійкий;	31,6	36,4	30,4	34,2
▪ відносно стійкий;	45,2	55,2	42,8	50,8
▪ ситуативний;	17,2	6,2	20,0	10,0
▪ немає;	6,0	2,2	6,8	5,0
➤ ціннісне ставлення до майбутньої професії та оволодіння нею:				
▪ позитивне;	46,0	66,0	40,6	48,6
▪ індиферентне;	36,8	24,8	39,8	35,4
▪ негативне.	17,2	9,2	19,6	16,0
Компетентісний критерій:				
➤ рівні навчальних досягнень студентів:				

Продовження табл.

1	2	3	4	5
- високий (повні та глибокі професійні знання, творчий характер їх засвоєння, сформованість професійних умінь); - достатній (несформованість системи професійних знань, необхідних для ефективного виконання інженером професійних функцій, репродуктивно-творчий характер професійних умінь); - низький (брак знань або поверхові, безсистемні професійні знання, невміння їх застосовувати на практиці)	50,4 29,2	56,4 34,0	48,0 30,4	52,8 32,8
професійні вміння:				
- високий (правильно відтворює логіку й послідовність професійних дій, установлює й усвідомлює причини зв'язку між ними, удосконалює та переносить уміння у виробничу практику); - достатній (виявляє суб'єктивні труднощі в процесі професійної діяльності; відтворює неповний обсяг дій, не завжди установлює й усвідомлює причини зв'язку між діями); - низький (допускає багато помилок у процесі формування вмінь, не виправляє їх);	40,8 32,8 26,4	51,6 40,0 8,4	36,0 34,0 30,0	43,2 38,8 18,0
Особистісно-рефлексивний критерій:				
вияв професійно значущих якостей, що характеризують спрямованість на успішну професійну діяльність (воля, наполегливість, активність, самостійність, ініціативність, комунікативність тощо):				
- стійкий; - ситуативний;	63,6 36,4	72,0 28,0	60,0 40,0	66,0 34,0
уміння здійснювати рефлексію:				
- високий (постійно прагне до рефлексії професійного становлення, вільно володіє аналітико-рефлексивними вміннями); - середній (недостатньо усвідомлює важливість процесу професійної рефлексії, недостатня сформованість рефлексивних умінь); - низький (не вміє аналізувати причин невдач у процесі професійної підготовки);	44,4 30,4 25,2	82,8 16,4 10,8	36,6 35,8 27,6	66,0 18,4 15,6
самооцінка:				
- адекватна; - завищена; - занижена	64,0 20,0 16,0	80,0 14,0 6,0	62,0 18,0 20,0	72,0 14,0 14,0

Отримані результати дослідження ефективності педагогічних умов формування спрямованості на успішну професійну діяльність студентів вищих технічних навчальних закладів дали підстави дійти таких **висновків**:

1. На підставі аналізу наукової літератури розкрито суть поняття «спрямованість на успішну професійну діяльність», схарактеризовано зміст,

структуру і визначено її місце в системі підготовки студентів вищих технічних навчальних закладів.

1.1. Доведено, що необхідною передумовою успішної підготовки майбутніх інженерів до виконання професійних обов'язків є формування в них спрямованості на успішну професійну діяльність, яку визначено в дослідженні як сукупність їхніх стійких мотивів, що обумовлюють внутрішні потреби в активізації власного особистісного професійного становлення й розвитку, спрямованих на досягнення успіху в майбутній професійній діяльності.

1.2. Розглядаючи спрямованість студентів ВТНЗ на успішну професійну діяльність як певну цілісність, у її структурі виокремлено такі компоненти: мотиваційно-ціннісний (професійний інтерес, ціннісно-сенсове ставлення до майбутньої професійної діяльності, мотивація досягнення); діяльнісно-поведінковий (активна участь у всіх видах професійної підготовки; дії, спрямовані на професійне становлення та професійне самовиховання); особистісно-рефлексивний (воля, особистісні якості, необхідні для досягнення успіху в професійній підготовці: наполегливість, активність, самостійність, ініціативність, мобільність тощо; рефлексивні вміння). Доведено, що загальний рівень розвитку спрямованості студентів на успішну професійну діяльність залежить від рівня сформованості кожного з цих компонентів.

2. Теоретично обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування спрямованості студентів ВТНЗ на успішну професійну діяльність: забезпечення позитивної мотивації професійної підготовки (ціннісне ставлення до майбутньої професії, професійно-пізнавальний інтерес, мотивація досягнення); широке запровадження елементів контекстного навчання, спрямованого на оволодіння знаннями, вироблення професійних умінь, набуття професійного досвіду та професійно-особистісних якостей як основи успішної трансформації навчальної діяльності студентів у професійну діяльність спеціаліста; залучення студентів до професійного самовиховання, спрямованого на самореалізацію особистості майбутнього спеціаліста.

Експериментальним дослідженням реалізації визначених умов у процесі професійної підготовки майбутніх інженерів доведена їх ефективність. Так, в експериментальній групі кількість студентів із високим рівнем сформованості спрямованості на успішну професійну діяльність, збільшилася на 23%, а в контрольній групі цей показник становив лише 5 %; водночас кількість студентів, у яких виявлено низький рівень досліджуваної якості, зменшилася в експериментальній групі на 24%, а в контрольній групі – на 8 %.

3. Уточнено критерії й показники сформованості спрямованості на успішну професійну діяльність у студентів вищих технічних навчальних закладів: мотиваційно-ціннісний (ціннісне ставлення до професійної діяльності, характер виявлення професійно-пізнавального інтересу, мотивація досягнення успіху); компетентісний (навчальні досягнення студентів: обсяг, повнота, глибина, системність професійних знань і умінь; досвід їх реалізації в професійній діяльності); особистісно-рефлексивний (вияв особистісно-професійних якостей: воля, наполегливість, активність, самостійність,

ініціативність, комунікативність тощо, сформованість рефлексивних умінь, адекватність самооцінки).

Розробленими методичними матеріалами з проблеми формування професійної спрямованості студентів можуть послуговуватися педагогічні працівники в навчально-виховному процесі вищих технічних навчальних закладів, а також вони стануть в нагоді в системі підготовки та перепідготовки інженерів різних спеціальностей.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Перспективними для подальшого наукового пошуку є питання підготовки викладачів і кураторів до формування спрямованості на успішну професійну діяльність студентів, а також поглиблення їхньої професійної спрямованості в процесі практичного виконання менеджерських функцій інженера під час виробничих практик.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

Статті в наукових фахових виданнях

1. Грень Л. Н. Процесс мышления и способы его активизации / В. Е. Михайличенко, Л. Н. Грень // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Харків : УПА, 2006. – № 12. – С. 231–240.

2. Грень Л. М. Моделі мислення та управління ними у навчальному процесі за допомогою технологій нейролінгвістичного програмування. / В. Є. Михайличенко, Л. Н. Грень // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : зб. наук. праць. – Вінниця : ДОВ «Вінниця», – 2006. – Вип.12. – С. 356–363.

3. Грень Л. Н. Использование Я-концепций для саморазвития и самовоспитания студентов во время обучения в вузе / Л.Н. Грень // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Харків : УПА, 2007. – Вип. 18-19. – С. 321–331.

4. Грень Л. Н. Мотивация достижения успеха как важное условие формирования профессионального самосознания студентов. / Л. Н. Грень // Теорія і практика управління соціальними системами : наук. прак. журнал. – Харків : НТУ «ХПІ», 2008. – № 1. – С. 43–51.

5. Грень Л. Н. Значение убеждений и усилий студентов в формировании мотивации достижения успеха / Л. Н. Грень // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наук. монографія. – Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2008. – № 7. – С. 38–42.

6. Грень Л. М. Я-концепція – методологічна основа саморозвитку та самовдосконалення студентів у педагогічному процесі / Л. М. Грень // Психологія і педагогіка професійної освіти : наук. метод. журнал. – Львів : 2008. – № 3. – С. 191–199.

7. Грень Л. М. Роль самооцінки у формуванні професійної самосвідомості студентів. // Л. М. Грень. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід,

проблеми : зб. наук. праць. – Вінниця: ХДАДМ (ХХП), 2008. – № 19. – С. 281–285.

8. Грень Л. Н. Активизация потенциала студентов в процессе формирования их направленности на успешную профессиональную деятельность / Л. Н. Грень // Теорія і практика управління соціальними системами : наук. прак. журнал. – Харків: НТУ «ХП», 2008. – № 4. – С. 42–49.

9. Грень Л. М. Вплив мотивації досягнення на потенціал студентів. // Л. М. Грень. Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. праць. – Запоріжжя : 2009. – Вип. 55. – С. 125–130.

Публікації в інших виданнях:

10. Грень Л. Н. Типы мышления в нейролингвистическом программировании и их активизация в процессе обучения. // В. Е. Михайличенко, Л. Н. Грень. Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць. – Харків : НТУ «ХП», 2005. – Вип. 9–10. – С. 87–98.

11. Грень Л. Н. Управление своим психическим состоянием с помощью технологий нейролингвистического программирования / В. Е. Михайличенко, Л. Н. Грень // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць. – Харків : НТУ «ХП», 2006. – Вип. 11. – С. 73–83.

12. Грень Л. Н. Гуманизация образования и саморазвитие личности студентов / Л. Н. Грень // «Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти» : зб. наук. праць. – Харків : НТУ «ХП», 2008. – № 18 (22). – С. 303–310.

Матеріали конференцій

13. Грень Л. Н. Педагогика успеха как составляющая личностно-ориентированного обучения студентов / В. Е. Михайличенко, Л. Н. Грень. // Материалы международной практической конференции «Развитие творческой личности студента как субъекта педагогического взаимодействия». – Донецк : ДонНТУ, 2006. – С. 22–35.

14. Грень Л. Н. Формирование ценностей и убеждений студентов с помощью технологий нейролингвистического программирования. / В. Е. Михайличенко, Л. Н. Грень // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції 14 квітня 2006 року «Концептуальні засади духовного розвитку особистості в ХХІ столітті». – Київ: Основа, 2006. – С. 112–122.

17. Грень Л. Н. Создание педагогических условий для саморазвития личности во время обучения в вузе: материалы ХП міжвуз. наук. практ. конф. [Людина й освіта у вимірах економічної цивілізації], (Харків, 2007), Харківський інститут економіки ринкових відносин та менеджменту. – Х. : ХІНЕМ, 2007. – С. 19.

18. Грень Л. Н. Активизация потенциала студентов в процессе формирования их направленности на успешную профессиональную

деятельность : материалы XIV міжвуз. наук. практ. конф.[Сучасні парадигми інноваційного розвитку], (Харків, 2009), Харківський інститут економіки ринкових відносин та менеджменту. – Х. : ХІНЕМ, 2009. – С.32 - 42.

Методичні рекомендації

20. Формування спрямованості студентів на успішну пізнавальну й професійну діяльність / О. Г. Романовський, Л. М. Грень, В. Є. Михайличенко // Методичні рекомендації для викладачів і студентів / Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». – Х., 2009. – 48 с.

АНОТАЦІЇ

Грень Л. М. Педагогічні умови формування у студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти - Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди. – Харків, 2010.

Дисертаційна робота є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми формування у студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність.

У дисертації розкрито суть і структурні складові спрямованості студентів на успішну професійну діяльність. Науково обґрунтовано педагогічні умови формування у студентів вищих технічних навчальних закладів спрямованості на успішну професійну діяльність (забезпечення позитивної мотивації професійної підготовки; широке запровадження елементів контекстного навчання, спрямованого на оволодіння знаннями, вироблення професійних умінь, набуття професійного досвіду та професійно-особистісних якостей як основи успішної трансформації навчальної діяльності студентів у професійну діяльність спеціаліста; залучення студентів до професійного самовиховання, спрямованого на самореалізацію особистості майбутнього спеціаліста).

У процесі проведення експериментальної роботи доведено, що реалізація визначених умов у процес професійної підготовки майбутніх інженерів сприяє значному підвищенню рівня сформованості їхньої спрямованості на успішну професійну діяльність.

Ключові слова: професійна діяльність, спрямованість, успішність, педагогічні умови, мотивація, контекстне навчання, самовиховання, студенти, вищий технічний навчальний заклад.

Грень Л.Н. Педагогические условия формирования у студентов высших технических учебных заведений направленности на успешную профессиональную деятельность. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального

образования. – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды. – Харьков, 2010.

Диссертационная работа является теоретико-методологическим исследованием проблемы формирования направленности студентов на успешную профессиональную деятельность. Решение этой проблемы является чрезвычайно актуальным для повышения качества профессиональной подготовки будущих инженеров в высших технических учебных заведениях (ВТУЗ).

Установлено, что качественная подготовка будущих инженеров, которая в дальнейшем обеспечивает успешность их профессиональной деятельности, требует создания условий для раскрытия и развития потенциала студентов в учебно-воспитательном процессе, т.е. их внутренних сил и способностей, способствующих непрерывному развитию и самореализации, достижению успеха в обучении. Такой подход связан с именами Ш. Бюлера, А. Маслоу, Э. Фромма.

Успешность овладения человеком профессией определяется его профессиональной направленностью, которая в диссертации определена как интегральное образование личности, состоящее из различных по содержанию стремлений, потребностей, мотивов, установок, целей, которые отображаются в его действиях, и профессиональной деятельности и позволяют субъекту полноценно самореализоваться в профессиональной сфере, и одновременно приносить пользу обществу.

В контексте исследования раскрыта суть понятий «жизненная успешность», «успех».

На основе анализа литературных источников (О. Бодалев, Н. Батулин, Р. Бернс, М. Вебер, У. Джеймс, С. Занюк, Н. Коваленко, А. Маслоу, К. Роджерс, Н. Янтьюшева и другие) установлено, что жизненная успешность человека предусматривает такое развитие сил и способностей, с помощью которых личность достигает желаемых целей в своей жизни, организовывая соответствующим образом свою энергию и усилия, а также знания и способности, результатом чего является ее самоутверждение и самореализация. Важным условием жизненной успешности выступает успех в профессиональной деятельности.

Установлено, что успех в педагогическом аспекте рассматривается как целенаправленный, специально организованный комплекс условий, который позволяет достигать значительных результатов в деятельности как отдельно взятой личности, так и коллектива в целом.

Исходя из этого, направленность на успешную профессиональную деятельность рассматривается автором как совокупность их устойчивых мотивов, обуславливающие внутренние потребности в активизации собственного личностного профессионального становления и развития, направленных на достижение успеха в будущей профессиональной деятельности.

Рассматривая направленность студентов ВТУЗ на успешную профессиональную деятельность как определенную целостность, в ее структуре

выделены такие компоненты: мотивационно-ценностный (профессиональный интерес, ценностно-смысловое отношение к будущей профессиональной деятельности, мотивация достижения); деятельностно-поведенческий (активное участие во всех видах профессиональной подготовки; действия, направленные на профессиональное становление и профессиональное самовоспитание); личностно-рефлексивный (воля, личностные качества, необходимые для достижения успеха в профессиональной подготовке: настойчивость, активность, самостоятельность, инициативность, мобильность и т.п. рефлексивные умения). Доказано, что общий уровень развития направленности студентов на успешную профессиональную деятельность зависит от уровня сформированности каждого из этих компонентов

Теоретически обоснованы педагогические условия формирования направленности студентов ВТУЗ на успешную профессиональную деятельность: обеспечение положительной мотивации профессиональной подготовки (ценностное отношение к будущей профессии, профессионально-познавательный интерес, мотивация достижения); широкое использование элементов контекстного обучения, направленного на овладение знаниями и умениями, накопления профессионального опыта и личностных качеств как основы успешной трансформации учебной деятельности студента в профессиональную деятельность специалиста; вовлечение студентов в профессиональное самовоспитание, направленного на самореализацию личности будущего специалиста.

Экспериментальным исследованием реализации определенных условий в процессе профессиональной подготовки будущих инженеров доказана их эффективность.

Уточнены критерии сформированности направленности на успешную профессиональную деятельность у студентов высших технических учебных заведений: мотивационно-ценностный; компетентностный; личностно-рефлексивный.

Полученные результаты позволяют обосновать эффективность предложенных автором педагогических условий для формирования направленности студентов на успешную профессиональную деятельность. Регулярное и комплексное их использование в учебном процессе способствует личностному развитию будущих специалистов, росту их мотивации достижения успеха и стимулированию стремления к самосовершенствованию.

Даны практические рекомендации студентам и преподавателям для создания данных условий в высших технических учебных заведениях.

Ключевые слова: профессиональная деятельность, направленность, успешность, педагогические условия, мотивация, контекстное обучение, самовоспитание, студенты, высшее техническое учебное заведение.

L.M. Green Pedagogical conditions for formation of direction on successful professional activity of higher educational technical establishments' students. – Manuscript.

The dissertation on obtaining of scientific degree of candidate of pedagogical science over the speciality 13.00.04 – theory and methods of professional education – Kharkiv national pedagogical university named after G.S. Skovoroda. – Kharkiv, 2010.

The dissertation is an experimentally – theoretical research of the problem concerning the formation of direction on successful professional activity of higher educational technical establishments' students.

The essence and structural compounds of students' direction on successful professional activity are shown in the dissertation. The pedagogical conditions of the formation direction on successful professional activity of higher educational technical establishments' students (supplying of positive motivation in professional training; intensive adoption of elements of context education aimed at acquirement of knowledge, preparation of professional skills, obtaining of professional experience and personality – professional qualities as the basis of successful transformation of students educational activity into professional work of a specialist; students involvement in professional self – education aimed at self – actualization of future specialists).

The experimental work has proved that the realization of the conditions stated above in professional preparations of future engineers help to increase considerably the level of formation of their direction on successful professional activity.

Key words:

Professional activity, direction, success, pedagogical conditions, motivation, context education, self – education, students, higher educational technical establishments.